

Betänkande med förslag till lag om arbetsfostran m. m.

Avgivet av 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté.
Stockholm 1939.

(Statens offentliga utredningar 1939: 25).

Efter något mer än två års arbete med ett av den svenska socialreformens bekymmersammaste kapitel, lösdriverproblemet i ordets vidsträcktaste mening, kunde den därmed sysselsatta kommittén framlägga det slutliga resultatet av sin verksamhet, sedan likväl dess uppgift icke oväsentligen begränsats genom att Kungl. Maj:t i oktober 1938 åt den då tillsatta strafflagberedningen uppdragit att fortsätta den av kommittén påbörjade utredningen, såvitt anginge behandlingen av arbetskygga brottslingar, en lagstiftningsfråga som nära sammanhänger med den åt beredningen lämnade uppgiften att revidera det svenska straffsystemet i dess helhet. Därmed har kommittén naturligen icke haft anledning frångå sin tidigare uttalade uppfattning, att ett nära sammanhang råder mellan de former av asocialitet, som kort kan betecknas som lösdriveri och annan arbetskygghet, och vissa former av brottslighet, som just hava sin rot i denna brottslingens asociala inställning, vadan de samhälleliga reaktionerna på det straffrättsliga och det socialrättsliga av de båda områdena måste komma att bliva väsentligen likartade.

Den föreslagna lagen om arbetsfostran, vilken utgör det centrala partiet i den avsedda lagstiftningen, har icke avseende å personer som ej fyllt 21 år. I enlighet med den

uppfattning som vid lagändringar år 1934 kommit till uttryck i Sverige, bör vanartad ungdom behandlas i därför särskilt avsedd lagstiftning, och genom vissa ändringar i 1924 års barnavårdslag avser nu kommittén att effektivisera denna lags regler om omhändertagande av ungdom, som »befinnes föra ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv». Lagen om arbetsfostran har icke heller avseende å alla kategorier av vuxna personer, som förete drag av asocialitet. Det gäller här att ersätta den gamla lösdrivarlagen, och därför har man tagit sikte på de företeelser, som kunna kallas vagabondage och därmed likartade former av lättjefullt och oordentligt leverne. Förslagets 2 § kräver bl. a. ur rättssäkerhetssynpunkt vissa yttre rekvisit utöver hemfallenhet åt ett dylikt liv: lösdrivaren skall finnas antingen förskaffa sig medel till sitt uppehälle på ohederligt sätt eller genom sitt levnadssätt vara farlig för allmän ordning och säkerhet eller göra sig skyldig till bettleri eller låta annan bettla för sin räkning. Genom denna beskrivning förhindras, att lagen tillämpas å personer enbart av den anledning, att de föra ett osedligt liv i tillfälliga förbindelser. Hur kommittén sökt komma till rätta med prostitutionsfrågor, skall nedan närmare behandlas.

Förslaget giver noggranna regler om polismyndighets befattning med den som misstänkes för lösdriveri, därvid särskilt märkes de fixa bestämmelserna om tiden för den misstänktes kvarhållande i avbidan på vederbörligt beslut i ärendet. Betydelsefull är den befogenhet som genom grundsatsen om en viss opportunitet vid ärendets anhängiggörande tillagts polismyndigheten att företaga en första gallring av klientelet. Den som är i behov av fattigvård, sjukvård, alkoholistvård o. s. v. skall i princip erhålla sådan vård, därest denna befinnes tjänligare än åtgärder för arbetsfostran. Rena asyl- och vårdfall utan samhällsfarlighet höra sålunda praktiskt sett icke till den med förslaget avsedda personkategorien, även om dessa fall formellt sett fylla rekvisiten i förslagets 2 §.

Det egentliga beslutande organet i lösdrivarärenden är övervakningsnämnd. Denna institution, som tillskapades såsom fakultativt organ genom 1939 års lag om villkorlig dom, har här erhållit en obligatorisk karaktär och fast organisatorisk utformning, och den har av kommittén efter långt övervägande befunnits lämpligare än någon av de kommunala nämnder, som under arbetets gång försöksvis fått intaga ställningen som beslutande organ i lösdrivarärenden. Dess uppgifter beträffande villkorligt dömda är nämligen enligt 1939 års lag till stor del av enahanda beskaffenhet, som enligt den föreslagna lagen om arbetsfostran skulle tillkomma densamma.

Som sista led i organisationen har kommittén infogat de allmänna domstolarna. Dessa skola besluta om de strängaste tvångsåtgärderna avsedda för svärartade lösdrivartyper. Det gamla kravet på judiciell myndighets bestämmanderätt i dessa fall är desto mera befogat som dessa åtgärder hava stor likhet och i framtiden måhända komma att sättas i samband med de straffrättsliga reaktionerna mot arbetsskygga brottslingar. Domstolarna skola enligt förslaget också i viss omfattning tjäna som judiciell kontrollmyndighet gentemot övervakningsnämnd.

Beträffande åtgärderna mot de asociala som avses med lagen framgår redan av dennas rubrik att fostran till arbete är behandlingens systemål och dikterar innehållet i de åtgärder övervakningsnämnden i första hand har att besluta. Nämnden har emellertid också befogenhet att utgälla fall, som bättre lämpa sig för omhändertagande i annan ordning, t. ex. av fattigvård och alkoholistvård. Arbetsanskaffning och — som regel — övervakning av den med beslutet avsedde är det första ledet av den arbetsfostran i frihet förslaget uppställer. Denna enkla form av socialt omhändertagande kan emellertid förenas med särskilda kontrollerande föreskrifter efter den nya villkorligdoms-lagens mönster; genom dessa vinnes kontroll över vederbörandes livsföring och öppnas möjlighet till hans

intagande på sjukhus, alkoholistanstalt o. s. v. utan anlåtande av direkt tvång.

Det indirekta tvång, som sålunda lägges å den asociale eller hållningslöse är givetvis av största disciplinerande betydelse, samtidigt som samhällets intresse av skydd mot de mera vådliga typerna tillgodoses, främst genom påföljderna av tredska mot givna föreskrifter. Dessa påföljder kunna bestå i skärpta föreskrifter men också i den tredskandes intagande med direkt tvång i arbetshem. Som namnet anger är det icke fråga om någon repressiv åtgärd, utan om ett försök till vederbörandes återanpassande, låt vara under mindre fria former. Den som sålunda intagits å arbetshem må icke kvarhållas mer än högst två år. Utskrivning beslutas av arbetshemmets styrelse och förslaget utformar densamma så, att eftervården göres effektiv både ur stödjande och kontrollerande synpunkt.

Som svåraste reaktionsform återstår så intagandet i arbetsanstalt, varom domstol enligt förslaget har att besluta. Här träder samhällets behov av skydd mot den recidiverande eller eljest svårhanterlige och vådliche lösdrivaren i förgrunden. Den som intagits i arbetsanstalt må kvarhållas å sådan anstalt under högst tre år. Om utskrivning beslutar en särskild utskrivningsnämnd, tillskapad icke utan förebild av interneringsnämnden. Under vissa förhållanden kan tiden för kvarhållandet förlängas; sammanlagda tiden är dock högst fem år. Även här lägges tonvikt på eftervården av den utskrivne. Förslaget tillgodoser genom särskilda regler behovet av vård under för samhället betydande former av psykiskt defekta asociala, som falla under lagen. Verkställda undersökningar hava övertygat kommittén om dylika defekters stora frekvens hos det ifrågavarande klientelet.

Organisationen av arbetshem och arbetsanstalter behandlas icke i detalj i det föreliggande förslaget. Vikten av differentiering av de omhändertagna efter ålder, sinnesbeskaffenhet, anlag, arbetsförmåga och tidigare vandel framhålles

likväl i de förslag till verkställighetslagar, som ingå i betänkandet.

Beträffande kommitténs ställning till prostitutionsfrågan tvingas vi av utrymmesskäl att fatta oss kort. Ingripande mot sedeslösheten såsom sådan anses icke lämplig av flera skäl samt dessutom omöjlig att genomföra. I stället föreslås — förutom de inledningsvis nämnda förändringarna i reglerna om ingripande mot sedeslös ungdom under 21 år — omhändertagande enligt samma regler av sedeslöst levande personer mellan 21 och 24 år, vilka lida av rubbad själsverksamhet eller hämmad själsutveckling, alkoholistlagens tillämpande på prostituerade, hemfallna åt alkoholmissbruk, samt villkorlig-doms-lagens tillämpande på prostituerade, som begått brott och samma lags kompletterande med vissa föreskrifter bl. a. för möjliggörande av arbetsfostrande behandling av villkorligt dömda personer. Orsakerna till att ändringarna i sistnämnda lag erhållit en mera generell, icke blott till de prostituerade syftande, avfattning, måste här förbigås. För att på detta sätt bekämpa prostitutionens samhällsskadliga yttringar, föreslås kriminalisering av anstötlig provokation på allmän plats till otukt, grovt störande av grannar i samband med utövande av prostitution samt förledande av ungdom till dylikt levnadssätt. Stadgandena avses skola infogas i strafflagens 18. kapitel.

Ivar Agge.